

مبانی و روش های افزایش انگیزش تحصیلی دانش آموزان

اسماعیل بی ننده

کارشناس ارشد مشاوره خانواده از دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت

esmaeilbinandeh@yahoo.com

۰۹۱۷۹۷۹۲۸۷۴

چکیده

تحقیق پیش رو درباره ی مبانی و روش های افزایش انگیزش تحصیلی دانش آموزان می باشد. انگیزش تحصیلی موضوعی است که در بین روانشناسان و مشاوره از اهمیت خاصی برخوردار است و کاربرد زیادی در امر آموزش و یادگیری دارد. در این پژوهش سعی شده است که به ابعاد مختلف انگیزش تحصیلی پرداخته شود. روش به کار گرفته شده در این تحقیق، کتابخانه ای است. پس از بررسی مفاهیم و مبانی اولیه، در پایان به صورت خلاصه نتیجه گیری و جمع بندی شده است.

کلمات کلیدی: انگیزه، انگیزش، انگیزش تحصیلی

۱- مقدمه

در عصر حاضر تعلیم و تربیت و به طور کلی تحصیل بخش مهمی از زندگی هر فرد را تشکیل می دهد، علاوه بر این کیفیت و کمیت تحصیل نیز نقش مهمی در آینده فرد ایفا می کند. نزدیک به یک قرن است که روانشناسان به صورت گسترده در تلاش برای شناسایی عوامل پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی می باشند (نریمانی و سلیمانی، ۱۳۹۲، به نقل از شایانفر و حسنی، ۱۳۹۶).

انگیزه یکی از فاکتور هایی است که باید در امر یاد دهی-یادگیری به آن توجه کرد؛ امروزه از انگیزه به عنوان مهم ترین معیار های موفقیت یاد می شود. اگر یاد گیرنده ای نسبت به موضوع یادگیری انگیزه نداشته باشد فعالیت های موثر آموزشی از بین خواهند رفت پس می توان گفت که روی نوع اطلاعات و نحوه پردازش آنها اثر می گذارد چرا که دانش آموزانی که با انگیزه و علاقه در کلاس درس حضور می یابند با احتمال بیشتری به درس توجه می کنند و آن را می فهمند ولی در دانش آموزان بی انگیزه این گونه نیست چرا که آن ها سعی دارند به شکل مصنوعی فرایند یادگیری را پشت سر بگذارند (عباس زاده یخفروزان و صالحی، ۱۳۹۷، به نقل از بی ننده، ۱۴۰۱).

انگیزش مانند آمادگی ذهنی یا رفتارهای ورودی، یک پیش نیاز یادگیری به حساب می آید و تأثیر آن بر یادگیری از امور بدیهی است. به طوری که حتی غنی ترین و بهترین برنامه های آموزشی سازماندهی شده نیز در صورت فقدان انگیزه در فراگیران سودمند نخواهد بود. پژوهش های متعدد نشان می دهد که انگیزش تحصیلی با موفقیت و عملکرد فراگیران ارتباط مستقیم دارد (سلاجقه و حسینی شاوون، ۱۳۹۷). انگیزش تحصیلی دانش آموزان متشکل از اعتقادات و باورهای پیچیده و پویایی است که در طول دوره تحصیل به وجود می آید و باعث می شود که دانش آموز به دیدگاهی پایدار و جامع از توانمندی ها و شایستگی ها در زمینه فراگیری آموزشی نائل شود (شایانفر و حسنی، ۱۳۹۶).

۲- روش شناسی

پژوهش حاضر از نوع مروری می باشد و توسط روش کتابخانه ای و فیش برداری و استفاده از مقالات اینترنتی و پایان نامه ای به گردآوری مطالب پرداخته شده است. بدین ترتیب برای جمع آوری مطالب ابتدا به گردآوری مطالب و بعد به تجزیه و تحلیل آنها اقدام شده است.

۳- معنای انگیزش

برای انگیزه تعاریف مختلفی ذکر شده است که به برخی از آنها اشاره می کنیم: انگیزه از طریق آنچه سبب حرکت انسان می شود تا انتخاب کند، درگیر یک فعالیت شود، و آنچه باعث انجام کنش یا رفتار می شود، انگیزه نیرویی هشیار یا نا هشیاری است که فرد را به عمل کردن و گاهی نکردن تحریک می کند بدین ترتیب انگیزه ها علت ها هستند و علت ها نیرو هایی هستند که تأثیر یا عملی را به وجود می آورند، انگیزه از عوامل مهم نیرو دهنده، هدایت کننده و نگهدارنده فعالیت های یادگیری است، همه رفتارهای ارادی بشر به دلیل خاصی پدید می آید که میتوان آن را انگیزه خواند (غفارزاده گل جوان، ۱۴۰۰، به نقل از بی ننده، ۱۴۰۱).

انگیزش یک مفهوم وسیع است این مفهوم چندین واژه دیگر را که توصیف کننده عوامل مؤثر در انرژی و هدایت رفتار ما است نظیر: نیازها، علائق، ارزش ها، گرایش ها، اشتیاق ها و مشوق ها را در بر می گیرد. انگیزش از نظر لغوی اسم مصدر و به معنی ترغیب، انگیزیدن و انگیزختن

است. ولی از دیدگاه صاحب نظران عبارت است از "حالت های درونی ارگانیسم که موجب هدایت رفتار او به سوی هدفی خاص می شود." انگیزش معمولاً بر اثر دخالت یک انگیزه در انسان ایجاد می شود. انگیزه اصطلاحی است که با انگیزش مترادف است و بعضی این دو را یکی می دانند. تعریف انگیزه عبارت است از: عامل درونی بوجود آورنده انگیزش. پدیده انگیزش غالباً به عمل رفتار و تعبیر و تفسیر انسان از رفتارهای گوناگون توجه دارد. روان شناسان معتقدند مسائل اساسی که در روان شناسی انگیزش مطرح می شود عبارتند از اینکه: چرا رفتار خاصی پدید می آید؟ چرا رفتار هدفدار است؟ چرا رفتار معینی برای مدت زمانی طولانی ادامه می یابد؟ انگیزش دلایل رفتار افراد را نشان می دهد و مشخص می کند که چرا آنها به روش خاص رفتار می کنند. رفتار دارای انگیزه، رفتاری همراه با انرژی جهت دار و دنباله دار است (سیف، ۱۳۸۵). انگیزش را می توان به عنوان نیروی محرک فعالیت های انسانی و عامل جهت دهنده آن تعریف کرد، از دیدگاه آموزشی، انگیزه، ساختاری چندوجهی است که با یادگیری و پیشرفت تحصیلی مرتبط است (سلاجقه و حسینی شاوون، ۱۳۹۷).

۴- انواع انگیزش

۴-۱- از دیدگاه علمای معاصر اسلامی

الف) انگیزه های پنداری: در این نوع انگیزه مجموعه ای از پندارها خیالات و شعارها برای رسیدن به هدف برگزیده می شود که در ابتدا ممکن است عامل حرکت جامعه گردد. ولی در عمل چون این انگیزه ها نارسا بوده و به نتیجه نمی رسد به ناچار برای رسیدن به هدف به روشهای دیکتاتوری متوسل می گردند. مصداق کاربرد این نوع انگیزه ها را در جامعه بت پرستی و جامعه کمونیستی می توان مشاهده کرد.

ب) انگیزه های مادی: انگیزه های مادی از آنجا که از یک واقعیت عینی مایه می گیرد اثری بیشتر و گسترده تر از انگیزه های پنداری دارد اما با این حال اثر آن عمیق نیست. مثلاً کسی به خاطر پول و مقام جان خود را به خطر بیندازد.

ج) انگیزه معنوی: انگیزه های معنوی از روح ایمان به خدا و یا از ارزشهای والای انسانی سرچشمه می گیرد و پشتوانه ای مثل معاد، زندگی جاویدان پس از مرگ در جوار رحمت الهی، بهشت جاویدان و لقاءالله را دارد. این انگیزه دارای قوی ترین قدرت و عمیق ترین تأثیر است. البته بهره گیری از این انگیزه نباید به مفهوم نادیده گرفتن انگیزه های مادی باشد چرا که انسان از جسم و جان و از ماده و معنی ترکیب یافته است و روح خدایی در او دمیده شده است. انبیاء الهی از این انگیزه بیش از انگیزه های مادی بهره گرفته اند و ذکر تشویق و تنبیه امت همراه با نعمت های بهشتی و عقوبت های جهنمی مربوط به این انگیزه می باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۹۱).

۴-۲- از دیدگاه بنتهام

وقتی نظریه پردازان درباره انواع مختلف انگیزش صحبت می کنند، در واقع میان رفتار مشاهده شده و دلایل فرضی یا انگیزه هایی که زیر بنای رفتار هستند. پیوندهایی را برقرار می سازند، اما برخی از مهمترین انواع انگیزش به نظر روان شناسان به قرار زیر است:

الف) فیزیولوژیکی - روان شناختی: در اساسی ترین یا پایه ای ترین سطح، ما می توانیم درباره نیازهای جسمی یا فیزیولوژیکی صحبت کنیم. نیازهای فیزیولوژیکی شامل غذا، آب، پوشاک و نیازهای جنسی است. نیازهای روان شناختی با فعالیت های ذهنی و اجتماعی ارتباط دارند که برای برآورده شدن همه یک از نیازهای مطرح شده، یک انگیزش مفروض وجود دارد.

ب) صلاحیت: وایت، مشاهده کرد که کودکان در حال رشد، محیط خود را فعالانه کشف می کنند. وایت احساس می کرد که این رفتار اکتشافی ذاتی به نتیجه ی نیاز فرد به تأثیر گذاری بر محیطش است. این نیاز به آنچه وایت آن را انگیزش کارایی، انگیزش صلاحیت یا انگیزش تسلط نامیده، ارتباط دارد.

پ) پیوند جویی یا تعلق: یکی دیگر از انگیزش های روان شناختی مهم، تمایل فرد به ایجاد وابستگی ها یا نیاز به پیوند جویی یا تعامل با دیگران است (بنتهام، ۱۳۸۹).

۵- انگیزش و ابعاد سه گانه نیازهای انسان

گفته می شود، اصولاً انسان بدون انگیزه دست به هیچ کاری نمی زند، پس هر رفتاری براساس انگیزه ای است. از طرف دیگر هیچ انسانی دارای انگیزه ای نمی شود مگر براساس نیازی که برای او مطرح شده است یعنی انسان برای پاسخگویی به نیازش دارای انگیزه می شود و با برانگیخته شدن، رفتاری از او سر می زند. از این رو لازم است نخست نیازهای انسان را بررسی کنیم: نیازهای اساسی انسان که همه آنها در جریان فعالیت در صیانت ذات بروز میکنند در سه بعد اساسی مطرح می گردد.

الف) صیانت ذات در بعد صیانت طبیعی محض مانند نیاز به غذا، مسکن، بهداشت، تولید مثل و دفاع از هرگونه عامل مخل حیات

ب) صیانت ذات در بعد روانی و شخصیتی، نیازهای انسان در این بعد عبارت است از آرامش روانی و تنظیم ارتباط منطقی بین عوامل برون ذاتی و درون ذاتی و حفظ وحدت و هماهنگی عناصر تشکیل دهنده شخصیت، و حفظ آن از اختلالاتی که می تواند سلامت شخصیت را تهدید کند مانند چند شخصیتی

ج) صیانت ذات در بعد تکاملی شخصیت، انسان در این بعد دارای نیازهای بسیار با اهمیت است که مذاهب الهی و اخلاقیون و مکاتب حقوق و مقررات سازنده و پیشرو واقعی، آن ها را مطرح و شخصیت آدمی را به وسیله رفع آن نیازها در گذر گاه تکامل به ثمر می رساند (جعفری، ۱۳۷۱). خواسته های فطری آن نیازهایی است که ناشی از ساختمان طبیعی بشر است، یک سلسله اموری که هر کس به موجب آن که بشر است خواهان آنهاست و هنوز هم کسی مدعی نشده که رمز آنها را کشف کرده است. مثلاً بشر علاقمند به تحقیق و کاوش علمی است اما چرا بشر علاقمند به تحقیق است؟ چرا در انسان حس همدردی و ترحم نسبت به دیگران وجود دارد؟ اینها یک سلسله سوالاتی است که وجود دارد. ما خواه جواب این چراها را بدانیم و خواه ندانیم چیزی که برای ما قابل تردید نیست این که خواسته های مذکور فطری است و غیر قابل انکار (مطهری، ۱۳۹۵).

۶- نظریه های انگیزش تحصیلی

گسترش مکتب رفتار گرایی در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، بسیاری از آموزشگران را ترغیب کرد تا پاداش دادن را به عنوان راهبردی آموزشی به کار برند. اما استفاده از پاداش عواقبی بیش از آن چیزی که اغلب آموزشگران درک می کردند در برداشت. برای مثال پاداش محرک - پاسخ که رفتار گرایی آن را عمومیت داد، تنها برای اعمال فیزیکی ساده مؤثر بود. اما اغلب در مدارس برای حل مسائل شناختی دشوار، نگارش خلاقانه و طرح و تکمیل پروژه ها به دانش آموزان پاداش می دهند. واکنش مغز انسان در برابر پاداش برای تکالیف حل مسئله ای ساده تفاوت بسیاری با واکنش آن در برابر پاداش برای تکالیف حل مسئله ای پیچیده دارد، پاداش کوتاه مدت می توان برای واکنش های فیزیکی ساده بطور موقت ایجاد انگیزه کند اما رفتارهای پیچیده تر اغلب پس از پاداش دادن به جای اینکه تقویت نشوند لطمه می بینند. علاوه بر این رفتار گرایان فرضیه ای نادرست نیز ارائه دادند. اینکه یادگیری عمدتاً وابسته به پاداش است. در واقع موش ها - مانند انسانها - دائم به دنبال رفتارها و تجارب جدیدند بی آنکه انگیزه یا پاداش محسوس در کار باشد. آیا امکان دارد که کنجکاوی یا جستجوی محض اطلاعات به خودی خود ارزشمند باشد؟ تحقیقات صحت این گفته را ثابت می کنند و نشان می دهند که انسان به همان اندازه از نوجویی خشنود می شود. دانش آموز می تواند به طور موقت در یک حالت بی تفاوتی قرار گیرد یا حالت بی انگیزشی در وی مزمن و تضعیف کننده شود (جنسن، ۱۳۸۳).

۱-۶- رویکردهای انگیزشی

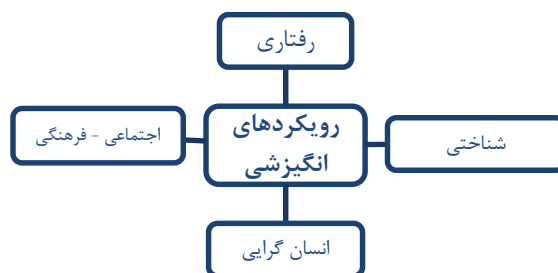
نظریه پردازان زیادی در حوزه روانشناسی و مشاوره به مسئله ی انگیزش پرداخته اند. به صورت کلی چهار رویکرد اصلی در این زمینه وجود دارد. رویکرد رفتاری، رویکرد شناختی، رویکرد انسان گرایی و رویکرد اجتماعی - فرهنگی. هر کدام از رویکردهای فوق نیز خود نظریه های زیادی را شامل می شود که در ذیل به مهم ترین آنها اشاره می شود:

- رویکرد رفتاری: کسب تقویت و اجتناب از تنبیه. در این رویکرد مشوق ها منبع انگیزشی فراگیران هستند.

- رویکرد شناختی: اندیشه های فرد عامل اصلی انگیزش هستند و در این رویکرد، انگیزش درونی بیشتر از انگزش بیرونی مورد تأکید است.

- رویکرد انسان گرایی: در این رویکرد بر توانایی فراگیر برای رشد شخصی، آزادی انتخاب هدف های زندگی و ویژگی های مثبت به عنوان منبع اصلی انگیزش تأکید می شود.

- رویکرد اجتماعی - فرهنگی: در این رویکرد، منبع اصلی انگیزش، بودن با دیگران و داشتن رابطه دوستانه متقابل با سایرین می باشد (سلاجقه و حسینی شاوون، ۱۳۹۷).

نمودار ۱: رویکردهای انگیزشی

نمودار ۱: رویکردهای انگیزشی

۲-۶- نظریه های انگیزشی

در سال ۱۹۷۰ ج. پ کمپل و همکارانش تئورهای انگیزش را در دو چهاچوب کلی تقسیم کردند:

۱-۲-۶- **نظریه های محتوایی**: نظریه های محتوایی از توصیف "هست" و "نیازها" صحبت می کنند و نظریه پردازان محتوایی در صدد شناخت و مشخص کردن عواملی هستند که موجب انگیزش انسان برای کار می شود. به عبارت دیگر تئورهای محتوایی بیشتر به مسائل درونی انسان و عوامل انگیزش توجه دارند و در جستجوی چیزهایی هستند که رفتار فرد را برای انجام کار فعال می سازد.

۲-۲-۶- **نظریه های فرآیندی**: این نظریه ها بیشتر شناختی هستند و به چرایی ها پاسخ می دهند، عوامل مؤثر در انگیزش چندان مورد توجه نظریه های فرآیندی قرار نمی گیرد. این نظریه ها، فرایندهای رفتاری موجود زنده را مورد نظر قرار می دهند. به عبارت دیگر چگونگی آغاز و تداوم رفتار بررسی شده و دلیل توقف آن تبیین می شود. همه الگوهای فرآیندی سعی دارند متغیرهای عمده ای را که در انتخاب سطح فعالیت برای انجام کار مؤثر هستند، مشخص نمایند. معمولاً متغیرهایی مانند نیازها، انتظاراتها، پاداش ها و تقویت کننده ها مورد توجه قرار می گیرند. علاوه بر این الگوهای فرآیندی در صدد یافتن کنش متقابل این متغیرها با متغیرهای وابسته ای چون خشنودی شغل کارکنان می باشند (نایلی، ۱۳۷۳).

در باب انگیزش تحصیلی نظریه های زیادی مطرح شده که در زیر به آن ها اشاره می شود:

۱-۳-۶- نظریه سائق - مشوق

-نظریه سائق: طرفداران نظریه سائق بیشتر بر جنبه های نیرو زای سائق اهمیت می دهند. همانگونه که یک خودرو برای حرکت و انجام کار به سوخت لازم نیاز دارد، انسان نیز برای رفتار خود باید نیروی کافی را در اختیار داشته باشد. هرچه نیرو بیشتر باشد سطح سائق و انگیزش بالاتر می رود. بر اساس نظریه سائق کمبود مواد لازم مانند آب و غذا نیاز بوجود می آورد که به نوبه ی خود سطح سائق را بالا می برد و در نتیجه نیروی بدست آوردن آب و غذا افزایش می یابد. مواد مخدر هم موجب افزایش برانگیختگی می شوند، در واقع سائق به نیروی فشاری گفته می شود که رفتار از آن پدید می آید.

-نظریه مشوق: نظریه مشوق یا داعیه بیانگر نیروی جاذبه و کشش است که در محرک وجود دارد و ارگانیزم را به سوی خود جلب می کند و رفتار خاصی پدید می آورد. بنابراین هر محرکی که پاداش یا عامل تقویتی را همراه داشته باشد مشوق نامیده می شود و موجب بروز نوعی رفتار می گردد. مشوق می تواند بصورت مثبت یا منفی جلوه کند. مشوق یا داعیه مثبت فرد را به سوی خود جلب می کند و داعیه منفی او را از خود دور می سازد. بنابراین نظریه مشوق با اشیاء، رویدادها و اوضاع و احوالی سرو کار دارد که برای افراد پاداش دهنده یا تنبیه کننده می باشند. غذا، شهرت، حیثیت و پول مشوق های مثبت می باشند اما رنج، اضطراب، گرسنگی و فقر و ناکامی و داعیه های منفی به شمار می آیند (پارسا، ۱۳۸۹).

۲-۳-۶- **نظریه انگیزه پیشرفت**: میل یا اشتیاق برای کسب موفقیت و شرکت در فعالیت هایی که موفقیت در آن ها به کوشش و توانایی شخصی وابسته است، انگیزه پیشرفت نامیده می شود. انگیزه پیشرفت در مقابل انگیزه اجتناب از شکست قرار می گیرد (سلاجقه و حسینی شاوون، ۱۳۹۷).

۳-۳-۶- **نظریه اسنادی یا نسبت دادن**: از میان نظریه های شناختی، نظریه هایی که چگونگی تفکر افراد درباره ی علت موفقیت و شکستشان را به عنوان تعیین کننده های اصلی انگیزش به حساب می آورند به نام نظریه های اسنادی معروف می باشند. در حوزه ی تحصیلی، دانش آموزی که در آزمون موفق می شود یا شکست می خورد، در علت یابی این موفقیت یا شکست، چه عامل یا پدیده ای را تعیین کننده و مسئول می داند؟ بنابراین اسناد به علت ادراک شده ی یک پیامد اطلاق می شود و عبارت است از توضیح فرد در مورد علت رخداد یک پدیده یا علت پیامدهای گوناگون. نظریه های اسنادی به ما کمک می کند تا دریابیم چگونه دانش آموزان، موفقیت و شکست خود را توضیح می دهند و چگونه این توضیحات در انگیزه ی آنها برای رفتارهای پیشرفت در آینده تأثیر می گذارد.

۴-۳-۶- **نظریه انتظار - ارزش**: نظریه پردازان انتظار - ارزش معتقدند انتخاب، پیگیری، عملکرد و انگیزه ی افراد تحت تأثیر باورهای آنان در مورد انتظار موفقیت در انجام تکلیف و ارزشمندی یک تکلیف برای آنان دارد.

۵-۳-۶- **نظریه هدف گرایی**: به اعتقاد استیپیک (۱۹۸۸)، بحث در مورد انگیزه ها، بدون توجه به هدف ها دشوار است. میهر (۱۹۹۵) هدف ها را به عنوان مقاصد شناختی که در موقعیت پیشرفت وجود دارند، تعریف کرده است. در سال های اخیر، نظریه های شناختی بر نقش هدف ها در انگیزش پیشرفت تأکید ویژه ای نموده اند.

۶-۳-۶- نظریه خودارزشی: به اعتقاد کوینگتون (۱۹۸۴)، خودارزشی به ارزیابی افراد از ارزش خودشان اشاره می کند و به مشابه مفاهیم عزت نفس و حرمت نفس است. مفروضه ی بنیادی نظریه ی خودارزشی این است که افراد به طور طبیعی برای حفظ ارزش خود سعی و تلاش می کنند. نظریه ارزش خود، از طرفی بر چگونگی به وجود آمدن آن و از طرفی بر تأثیری که بر انگیزش و در نتیجه، عملکرد و موفقیت و شکست می گذارد مبتنی است. نظریه ارزش خود، یکی از انگیزه های مؤثر در فعالیت های تحصیلی را نگهداری یا افزایش ارزش خویش می داند.

۶-۳-۷- نظریه ادراک خودکارآمدی: ادراک خودکارآمدی مفهومی است که با نام بندورا پیوند خورده و با پژوهش های وی در عرصه ی روانشناسی پدیدار شده است. در حوزه ی یادگیری و آموزش، خودکارآمدی به ارزشیابی های شخصی دانش آموزان از قابلیت های عمل به تکلیف اشاره می کند؛ یعنی آنها توانایی موفق شدن در آن تکالیف را دارند یا خیر.

۶-۳-۸- نظریه انگیزش توانش: یکی از مفاهیمی که در بسیاری از نظریه های شناختی انگیزش در آموزش و پرورش مطرح بوده و نقش مهمی را ایفا میکند، مفهوم ادراک توانایی و انگیزش توانش است. ایده ی زیربنایی این ساختار انگیزشی در مورد نگرش دانش آموز درباره ی توانایی عملکرد خویش است که زمینه ساز انگیزش می باشد (عبدخدایی و همکاران، ۱۳۸۷).

۷- الگوهای انگیزشی

۷-۱- گرایش های انگیزشی دی سی:

طبق نظر دی سی و همکارانش هنگامی که افراد خود را با کفایت و خود مختار ادراک می کنند مایلند دارای انگیزش درونی باشند. رفتار این افراد از درون هدایت می شود این افراد به دیگران ویا به وقایع بیرونی به راحتی اجازه نمی دهند تا بر آنها تأثیر بگذارند. افرادی که انگیزش درونی دارند برای خود اهدافی در نظر می گیرند و روی آنها کار می کنند و نیز تکالیفی را به عهده می گیرند که هم جالب و هم رضایت بخش باشد اما افرادی که انگیزش بیرونی دارند خود را با کفایت یا خود مختار نمی شمارند. رفتارهای این افراد از بیرون هدایت می شود اما شکلی از انگیزش بیرونی وجود دارد که به نظر می رسد درونی باشد تا بیرونی دی سی و رایان آن را "خود گرانی درونی شده" نامیده اند. ریشه های این گرایش انگیزشی در تجارب اولیه کودک و نمادهای قدرت و ارزشمندی همچون معلمان و والدین قرار دارد.

۷-۲- سبکهای مقابله ای آر اسپالدینگ:

برخلاف مقوله بندی دی سی که بر تفاوت های موجود در شناخت های انگیزشی دانش آموزان تأکید دارد، دومین طبقه بندی در حقیقت بیشتر رفتاری است، اسپالدینگ ۸ سبک مقابله ای را عنوان کرده است. هدف او از این کار این بود که روشن کند آیا رفتار های خاص در افراد نسبتاً مشابه با هم یک مقوله را تشکیل می دهند؟ اسپالدینگ یک روش پیچیده آماری را به کار گرفت به نام تحلیل عاملی تا تعیین کند کدام یک از رفتارهای دانش آموزان با یکدیگر رخ می دهند (اسپالدینگ، ۱۳۸۳).

۸- مفاهیم عمده دخیل در انگیزش تحصیلی

پس از بررسی عناصر مشترک در نظریه های مرتبط با انگیزش تحصیلی، سه مفهوم عمده از خانواده بزرگ نظریه های شناختی انگیزش در آموزش و پرورش یعنی نیاز پیشرفت در یادگیری، خود کارآمدی یا خود توانمندی و انگیزش درونی برای یادگیری را می توان استخراج کرد.

۸-۱- نیاز به پیشرفت در یادگیری: موتور محرکه اولین رفتار را می توان نیازمندی فرد به پیشرفت تلقی کرد. عامل مؤثر بر تمایل نزدیک شدن به تکلیف، احساس نیاز به پیشرفت است.

۸-۲- خودکارآمدی یا خود توانمندی در یادگیری: ادراک فرد در مورد توانایی به انجام رساندن یک تکلیف، ساختارهایی همچون انتظار در نظریه انتظار - ارزش، خود ارزشی، انگیزش توانش، مکان کنترل و اسنادها را تحت پوشش خود قرار می دهد. مفهوم انتظار به برداشت فرد از امکان موفقیت خود در انجام یک عمل و یا تحقق یک هدف مربوط می شود که این موضوع در حوزه تحصیلی به امکان انجام تکالیف درسی اطلاق می شود.

۸-۳- انگیزش درونی: انگیزش درونی به مفهوم ارزشمندی خود تکلیف در نزد فرد و علاقه و تمایل درونی او برای یادگیری اشاره دارد. این ساختار می تواند با مفهوم ارزش در نظریه انتظار - ارزش و مفهوم هدف گرایی پیوند یابد. به اعتقاد نظریه پردازان انتظار - ارزش زمانی که پدیده ای از نظر فرد مهم و ارزشمند باشد انگیزه ای به آن خواهد داشت و ارزش تکلیف به عنوان مشوق اشتغال به فعالیت های تحصیلی که نشان دهنده ساختار ترکیبی از ادراک اهمیت، مفید بودن و علاقه مندی است، می باشد. هدف گرایی نیز بر نقش هدف و مهم بودن و ارزشمند بودن آن در ایجاد انگیزه تأکید دارد (عبدخدایی و همکاران، ۱۳۸۷).

انگیزش درونی مفهومی در مقابل انگیزش بیرونی و به معنای تمایلی درونی برای انجام موفقیت آمیز یک فعالیت، بدون توجه به وجود یا فقدان یک ارزش تأیید کننده بیرونی است. هنگامی که افراد از درون برانگیخته می شوند نیازی به مشوق یا تنبیه برای انجام دادن فعالیت ندارند، بلکه خود آن فعالیت، برای آن پاداش دهنده است و از انجام دادن آن لذت می برند. امتیازاتی که یادگیری از طریق انگیزه بیرونی در مقایسه با یادگیری با انکاء به انگیزه بیرونی دارد به این ترتیب است:

- هنگامی که یادگیری از طریق انگیزه های درونی تقویت شود، دوام بیشتری دارد و زمانی که تحت فشارهای ناپایدار تقویت کننده های بیرونی ایجاد شود زودتر فراموش می شود.

- تقویت بیرونی همیشه در دسترس نیست بنابراین اگر ما یادگیری را فعالیتی بدانیم که فقط برای کسب پاداش یا اجتناب از تنبیه انجام می شود. هنگام فقدان پاداش یا تنبیه، دیگر استمرار نخواهد یافت.

- پداش بیرونی ظاهراً هنگامی مؤثرتر است که یادگیری طوطی وار مورد نظر باشد در صورتی که انگیزش درونی فرد را بیشتر به سمت درک مفهوم حقیقی موضوع یادگیری سوق می دهد.

- از دیدگاه محققان دیگر نیز انگیزه درونی سبب بالا بردن تمرکز فکری در حین انجام دادن کار می شود.

- انگیزش درونی نسبت به یک موضوع به لذت بیشتر و هیجانهای مثبت متعددی در فرد منتهی می شود (توکلی، ۱۳۷۹).

میل تایید و سونای (۲۰۰۳)، انگیزش درونی را انگیزشی که از عواملی همچون علاقه یا کنجکاوی سرچشمه بگیرد نامیده اند. بنا به تعریف ریان و دسی (۲۰۰۰)، انگیزش درونی تمایل ذاتی برای جستجو و تسخیر چالشها به عنوان اهداف فردی و علایق شخصی است. بر اساس تعریف فرچایلد و همکاران (۲۰۰۵)، انگیزش درونی، تحریک شدن و تعقیب کردن یک فعالیت، صرفاً به دلیل لذت و ارضایی که از خود آن فعالیت بر می خیزد، است. انگیزه درونی از عوامل کلیدی انگیزه تحصیلی به شمار می رود (عبدخدایی و همکاران، ۱۳۸۷).

۹- نقش انگیزش تحصیلی در یادگیری

می توان گفت انگیزش موجب ایجاد انرژی و جهت دادن به رفتار می شود که سبب می شود توجه افراد حفظ شود و تداوم یابد از آنجا که رفتار آدمی دارای هدف است. پس انگیزش تعیین کننده تقویت ها و توجیه کننده جهت گیری ها است. انگیزش یکی از مهمترین عناصر یادگیری و آموزش اثر بخش است که در عین حال اندازه گیری آن بسیار دشوار است. به زبان ساده چیزی است که شما را به پیش رفتن وا می دارد، در حال پیش رفتن ننگه می دارد و تعیین می کند که به کجا سعی دارید بروید. در تعلیم و تربیت بحث انگیزش عمدتاً به نکات زیر توجه دارد:

- آماده ساختن دانش آموز برای یادگیری

- فعال نگه داشتن دانش آموز در طول یادگیری

- توجه و دقت برای تمرکز بیشتر (رمضانی، ۱۳۷۹).

انگیزش به دلیل نقش حیاتی آن در یادگیری دانش آموزان، یکی از موضوعات مورد علاقه روانشناسان است. به نظر آرموند (۲۰۰۳) انگیزش در آموزش دارای تأثیراتی بر روی شیوه ی یادگیری موضوعات توسط دانش آموزان می باشد. این تأثیرات عبارتند از:

هدایت رفتار به سمت اهداف خاص، افزایش تلاش و انرژی، افزایش فعالیت و پافشاری در انجام آن، تقویت فرایندهای شناختی، تعیین پیامدهای تقویت کننده، بهبود عملکرد. امروزه عدم وجود علاقه و انگیزش دانش آموزان یکی از معطلاتی است که دست اندرکاران مسائل آموزشی در تعلیم و تربیت با آن مواجهند. شاید بتوان گفت افت سطح علمی یا تحصیلی موجود در مدارس و رخوت و سستی که در حال حاضر کیفیت و کمیت تعلیم و تربیت جامعه را تهدید می کند از پیامدهای این مسئله است. همچنین انگیزه پیشرفت به عنوان یکی از پیش نیازهای اساس یادگیری در نظر گرفته می شود. انگیزش پیشرفت تأثیر فراوانی بر عملکرد افراد دارد، به اعتقاد بسیاری از روانشناسان و مربیان - به عنوان نمونه بلوم و وانیر (۱۹۷۲) یکی از عوامل اساسی پیشرفت در کلاس درس عامل انگیزش است و اغلب مربیان به احتمال قوی با نظر بیوگلسکی موافقت می کنند که انگیزش عامل اساسی پیشرفت تحصیلی می باشد (امیر افشاری، ۱۳۸۰، به نقل از هاشمی و دیگران، ۱۳۹۱).

به گفته پارسا (۱۳۷۲) نقش انگیزش در مسائل یادگیری و پیشرفت تحصیلی، خیلی مؤثرتر از درجه هوش شاگردان است و مشاهده شده است که بسیاری از افراد با استعداد متوسط و انگیزش پیشرفت بالا دارای پیشرفت تحصیلی قابل توجهی بوده اند (جوانبخت، ۱۳۸۴، به نقل از هاشمی و دیگران، ۱۳۹۱).

۱۰- ناکامی و تعارض انگیزه ها

جریان انگیزش، همیشه به آسانی مسیر خود را طی نمی کند و گاهی اتفاق می افتد که امری ما را از رسیدن به هدفهایی که به سوی آنها سوق داده شده ایم باز می دارند. اصطلاح ناکامی به جلوگیری یا ممانعت از رفتاری نسبت داده می شود که به سوی هدفی هدایت شده است هر چند

انگیزه ها از جهات متعددی با ناکامی مواجه می شوند ، یعنی از ارضای آنها جلوگیری می شود اما در میان انگیزه هایی که باهم برانگیخته می شوند، شاید تعارض مهمترین علت نرسیدن به هدفها باشد . اگر انگیزه ها با موانع یا ناکامی مواجه شوند اغلب نتیجه ی آن احساس و رفتار هیجانی است. افرادی که نمی توانند به هدف های خود برسند احساس افسردگی ، ترس ، اضطراب ، گناه یا خشم می کنند و اغلب قادر به کسب لذت معمولی از زندگی نیستند.

منابع ناکامی :

به طور کلی علت های ناکامی را می توان در منابع زیر یافت:

الف) نیروهای محیطی - که مانع ارضای انگیزه شوند.

ب) نابسندگی شخصی - که نیل به هدف ها را غیر ممکن می سازد.

ج) تعارض بین انگیزه ها (فرجی ، ۱۳۷۱) .

۱۱- راهکارهای افزایش انگیزش تحصیلی دانش آموزان در دوران پسا کرونا

- بیان دقیق انتظارات در آغاز درس، با توجه به هدف های آموزشی: این نکته که دانش آموز بداند معلم چه انتظاراتی از او دارد و هدف کاملاً برای او روشن باشد ، بی شک به بهبود یادگیری و افزایش علاقه در یادگیرندگان کمک خواهد کرد. پژوهش های انجام شده نشان داده اند یادگیرندگانی که از هدف های درس و آموزش اطلاعی ندارند، به خوبی یادگیرندگانی که معلم قبل از شروع درس انتظارات خود را به ایشان میگوید و آنان را از هدف های درس آگاه میسازد، در پیشرفت درس موفق نمی شوند.

- استفاده از خاصیت برانگیختگی مطالب: هر اندازه مطالب ارائه شده، جدید، پر معنی و تعجب برانگیز باشد باعث افزایش سطح برانگیختگی و همچنین عامل تحریک حس کنجکاوی در دانش آموزان میشود. با توجه به این موضوع، معلم میتواند با ارائه مطالبی که ویژگی های برانگیختگی دارد، در دانش آموزان ایجاد انگیزه کند. مطلبی که برای دانش آموز نو و معنی دار باشد، شوق یادگیری و دانستن را در او افزایش میدهد و میل و رغبت او را به یادگیری بیشتر خواهد کرد.

- ارائه ی مطلب از ساده به دشوار باعث میشود، دانش آموز در ابتدا به موفقیت هایی دست بیابد. این موفقیت اولیه موجب می شود، دانش آموز اعتماد به نفس بیشتری کسب کند. همین امر، تحرک و انگیزش در او ایجاد میکند تا برای یادگیری متن های دشوار تر بعدی آماده شود. برعکس، چنانچه مواد آموزشی در ابتدا به صورت مشکل ارائه شوند، ممکن است شکست و ناکامی را در دانش آموز به دنبال داشته باشد و به دنبال آن بی انگیزگی در او ایجاد شود.

- ارائه مطالب تا حد ممکن به صورت معنی دار و در ارتباط با موقعیت های واقعی زندگی: بر اساس اعتقاد و یافته های روانشناسان انگیزه واقعی انسان ها در یادگیری، انگیزه درونی ایشان است. فهمیدن مطالب انگیزه درونی آنان را تقویت خواهد کرد و سبب شوق یادگیری و کشف اطلاعات خواهد شد. به همین خاطر، هر اندازه مطالب معنی دار تر و منطقی تر باشند کنجکاوی افراد را بیشتر تحریک میکند. بر همین اساس در کلاس درس نیز اگر معلم بتواند مطالب درسی را به صورت معنی دار و قابل درک ارائه دهد و آن ها را با موقعیت های واقعی زندگی ارتباط دهد ، شوق و انگیزه یادگیری در دانش آموزان افزایش خواهد یافت.

- استفاده از شیوه های نوین تدریس در آموزش، چرا که در دوران کرونا از بسیاری از شیوه های نوین تدریس نمی شود بهره جست. همچنین معلم می بایست از دانش آموزان نیز بخواهد تا خود نیز در فرایند تدریس همکاری داشته باشند. برای مثال روش های تدریسی چون اجرای نمایش با همکاری خود دانش آموزان.

- توجه به تفاوت ها و علایق و استعداد دانش آموزان: هر یک از دانش آموزان خصوصیات و استعداد های منحصر به فرد خود را دارد. یکی در هنر استعداد ویژه ای دارد و دیگری در حل مسائل ریاضی بسیار با دقت عمل میکند . یک دانش آموز ممکن دارد. یکی در هنر استعداد ویژه ای دارد و دیگری در حل مسائل ریاضی بسیار با دقت عمل میکند . یک دانش آموز ممکن است دائماً منتظر تشویق و پاداش معلم برای انجام کاری که میکند باشد و برای دیگری این مسئله اهمیتی نداشته باشد. در نظر گرفتن این مسائل و رعایت آنان باعث ایجاد انگیزه در دانش آموزان است.

- استفاده از شیوه های خلاقانه حضور و غیاب

- کم رنگ نکردن ارزش دروسی مانند هنر، ورزش، انشاء: معمولاً دانش آموزان به این ۳ درس علاقه ی خاصی دارند. خصوصاً دانش آموزان دختر به کاردستی و دانش آموزان پسر به ورزش اهمیت خاصی میدهند. و اگر معلم نقش چنین دروسی را در بالا بردن انگیزش دانش آموزان در کلاس آموزش حضوری در نظر بگیرد قطعاً موفق تر خواهد بود.

- شروع با نشاط کلاس های درس و استفاده از حرکات کششی و ورزشی

- استفاده از مشوق ها: تشویق دراصل به معنای به شوق افکندن و ترغیب کردن به کارمی رود. تشویق و تنبیه در امر آموزش و پرورش طریقه ای کارساز بوده که از زمان های بسیار قدیم کم و بیش درجهت پیش برد دانش و فرهنگ از آن استفاده می شده است در رویکرد رفتاری، انگیزش، انگیزانه ها (مشوق ها) منبع انگیزشی دانش آموزان و دانشجویان به حساب می آیند. بنا به تعریف انگیزانه یک شیء یا رویداد (محرك) است که رفتار را بر می انگیزاند یا باز می دارد (وولفلک، ۲۰۰۴ براساس این رویکرد، معلمانی که به کمک نمره، جایزه، تشویق کلامی، و برخورد محبت آمیز دانش آموزان را به درس خواندن و انجام رفتارهای پسندیده وا می دارندو یا سرزنش، توبیخ، ترشروی، و بی مهری آنان را از تنبلی وانجام رفتارهای ناپسند بازمی دارند سطح انگیزش آنان را بالا میبرد.

- توجه والدین به تغذیه و خواب دانش آموزان: مهم ترین کاری که والدین در دوران پسا کرونا می توانند انجام دهند این است که تغذیه فرزندان شان را طوری تنظیم کنند که سه وعده اصلی در برنامه غذایی آنان وجود داشته باشد و حذف نشود. بی شک برنامه خواب بچه ها باید تغییر کند و بچه ها باید نهایتاً ساعت ۱۱ شب خواب باشند تا صبح روز بعد سر حال و با تمرکز برای کلاس های مدرسه بیدار شوند. اگر به تغذیه دانش آموز توجه نشود در مواقع زنگ تفریح، از پر خوری های هیجانی نظیر تنقلات ناسالم و فست فودها بسیار استفاده خواهد کرد. میزان و کیفیت خواب نقش بسیار زیادی در یادگیری دارد. حداقل خواب افراد باید بین شش تا هشت ساعت در شبانه روز باشد. اگر میزان خواب، بیشتر از این میزان باشد، خوابی کسالت اور محسوب می شود که ناشی از بیماری های متابولیکی بدن است و کمتر از آن هم منجر به کاهش توجه و تمرکز و دسترسی نداشتن به حافظه و اختلال یادگیری می شود. اگر والدین بتوانند خواب فرزندان خود را تنظیم کنند کمک شایانی به روند یادگیری و آموزش موثر آنان کرده اند.

- توجه به ارائه درست تکالیف: در وحله ی اول بهتر است تا دانش آموزان را با حجم زیادی از تکالیف دلسرد نکنیم. حتی دانش آموزانی که از ابتدای سال تحصیلی در انجام تکالیف از خود شوق و ذوق نشان می دهند و در این امر بسیار فعال هستند پس از گذشته مدتی از سال تحصیلی و مواجهه با انبوهی از تکالیف دلسرد و خسته میشوند. نکته ی بعدی آن است که برای بسیاری از کودکان ایجاد محیطی آرام برای انجام تکالیف لازم است. اما دانش آموزانی نیز وجود دارند که این شرایط بر ایشان کافی نیست و تنها در صورتی تکلیف خود را انجام می دهند که مثلاً پدر، مادر یا بزرگسالی در کنارشان باشد و به کارهای آنان نظارت مستقیم داشته باشند. این کودکان در صورت عدم تمایل اولیا به همراهی کودک در این امر، از انجام تکالیف خوداری می کنند. این امر ناشی از دلایل مختلف از جمله نیاز کودک به توجه بیشتر بزرگسالان می باشد و یا زمانی نشان می دهند که از توجه کافی برخوردار نیستند. در این صورت شایسته است اولیا در روابط خود با فرزندان شان تجدید نظر کنند و دقت بیشتر را صرف صحبت و توجه به آنها کنند. گاه انجام تکالیف برای شاگردان بی معنی و بی فایده به نظر می رسد، زیرا او دقیقاً نمی داند چه باید بکند. در این مواقع کمک به وی به روشن شدن موضوع کمک خواهد کرد یا عدم ارتباط مطالب درسی با زندگی روزانه کودک یکی دیگر از مواردی است که او را نسبت به انجام تکالیف دلسرد می نماید. کودک مفید بودن این تکالیف را نمی تواند تشخیص بدهد و کمک لازم در این مواقع کوشش در ارتباط دادن وقایع و تجربیات زندگی خانوادگی با دروس مدرسه است. اگرچه در انجام تکالیف گاه ناشی از جذابیت محیط اطراف به خصوص بازی با دوستان با تماشای تلویزیون می باشد.

- یک محیط یادگیری حمایتی ایجاد کند: معلم میتواند یک انجمن حمایتی را برای فراگیران خود ایجاد کند. بهترین راه برای دست یابی به این هدف تشویق تعامل های بین معلم ها با دانش آموزان و همچنین تعامل های دانش آموزان با یکدیگر است. در شروع به معرفی شخصی اختصاص دهد، و از دانش آموزان بخواهد که خود، زندگی و توانایی های خود را به صورت کوتاه برای بقیه معرفی کنند (شوندی و وزینی راغب، ۱۴۰۰، به نقل از بی ننده، ۱۴۰۱).

۱۲- نتیجه گیری

با توجه به اینکه موفقیت هر مدرس به میزان انگیزش تحصیلی فراگیران بستگی دارد پس در امر آموزش و فرایندهای یاددهی - یادگیری اولاً مدرسان باید به شیوه ها و نظریه های انگیزشی آشنا بوده و با توجه به تفاوت های فردی فراگیران، شرایط محیطی و دیگر زمینه ها، آنها را به کار برند. با شناخت هر چه بیشتر و بهتر انگیزه های فراگیران، مشارکت فعالانه آنان در امر آموزش بیشتر شده و بالتبع یادگیری بهتری را در پی خواهد داشت.

منابع

- اسپالدینگ، چریل ال، ترجمه بیابانگرد، اسماعیل و نائینیان، محمدرضا (۱۳۸۳). **انگیزش در کلاس درس**، انتشارات مدرسه، چاپ چهارم، تهران
- بنتهام، سوزان، ترجمه بیابانگرد، اسماعیل و نعمتی، علی (۱۳۸۹). **روان شناسی تربیتی**، انتشارات رشد، چاپ دوم، تهران

- بی ننده ، اسماعیل (۱۴۰۱) . اقدامات و راهکارهای ایجاد انگیزه در بین دانش آموزان در دوران پسا کرونا ، چهارمین همایش ملی پژوهش های حرفه ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم ، میناب ، ، <https://civilica.com/doc/1527115>
- پارسا ، محمد (۱۳۸۹) . **زمینه روان شناسی** ، انتشارات بعثت ، چاپ بیست و سوم ، تهران
- توکلی ، مهین (۱۳۷۹) . **گشت و گذاری در مدارس ابتدایی ایران** ، انتشارات مدرسه ، چاپ اول ، تهران
- جعفری ، محمدتقی (۱۳۷۱) . یک بحث بنیادین در ریشه های انگیزش برای فعالیت های مدیریت در جامعه اسلامی ، **ماهنامه علمی کاربردی مدیریت دولتی** ، شماره ۱۹ ، تهران
- جنسن ، اریک ، ترجمه محمدحسین ، لیلی و رضوی ، سپیده (۱۳۸۳) . **مغز و آموزش** ، انتشارات مدرسه ، چاپ اول ، تهران
- رمضانی ، خسرو (۱۳۷۹) . **روان شناسی تربیتی** ، انتشارات فاطمیه ، چاپ اول ، یاسوج
- سلاجقه ، مهلا و حسینی شاوون ، امین (۱۳۹۷) . نقش انگیزش در یادگیری ، **مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد** ، یزد ، دوره ۱۳ ، شماره ۲ ، صص ۱۷۲-۱۷۴
- سیف ، علی اکبر (۱۳۸۵) . **روان شناسی پرورشی** ، انتشارات آگاه ، چاپ شانزدهم ، تهران
- شایانفر ، زهرا و حسنی ، فریبا (۱۳۹۶) . پیش بینی انگیزش تحصیلی دانش آموزان بر اساس رضایت زناشویی مادر ، **ماهنامه روانشناسی معاصر** ، شماره ۱۲ ، تهران ، صص ۵۶۴-۵۶۲
- عبدخدایی ، محمدسعید ، سیف ، علی اکبر ، کریمی و یوسف و بیابان گرد ، اسماعیل (۱۳۸۷) . تدوین و هنجاریابی مقیاس انگیزش تحصیلی و بررسی اثربخشی آموزش مهارت های مطالعه بر افزایش انگیزش ، **نشریه مطالعات تربیتی و روان شناسی** ، تهران ، دوره ۹ ، شماره ۱ ، صص ۲۰-۵
- فرجی ، ذبیح الله (۱۳۷۱) . **انگیزش و هیجان** ، انتشارات خردمند ، چاپ شانزدهم ، تهران
- مطهری ، مرتضی (۱۳۹۵) . **مجموعه آثار** ، انتشارات صدرا ، چاپ بیستم ، قم
- مکارم شیرازی ، ناصر (۱۳۹۱) . **مدیریت و فرماندهی در اسلام** ، انتشارات نسل جوان ، چاپ چهاردهم ، قم
- نایلی ، محمدعلی (۱۳۷۳) . **انگیزش در سازمان ها** ، انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز ، چاپ اول ، اهواز
- هاشمی ، سید احمد ، بلاغت ، سید رضا و حسینی المدنی ، سیدعلی (۱۳۹۱) . **انگیزش** ، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد لامرد ، چاپ اول ، لامرد ،